

SÓLYMOK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

SIKERES VADÁSZOK

A sólymok (*Falco spp.*) lenyűgöző madarak, amelyek már pusztán megjelenésükkel magával ragadják szemlélőjüket. Attraktív mozgásuk, látványos vadászatuk egyaránt leírhatatlan élményt jelent az ember számára.

A magyar tájban szerencsére egész évben több vadon élő sólyomfaj egyedével is találkozhatunk.

A nagyobb testű fajok közül hazánkban ma már legjellemzőbb a vándorsólyom (*Falco peregrinus*). Nevét nem hazudtolja meg: míg a kifejlett madarak szinte egész éven át fészkelőhelyük közelében maradnak, a fiatalok erősen kóbor hajlamúak. Ugyanez áll egyes alfajokra is. Mivel a vándorsólyom az egész világon elterjedt, összesen 19 alfaját tartja számon a tudomány. A szibériai térség fészkelőjeként már a XVIII. században leírt legtermetesebb (tojók esetében közel 1,5 kg-os testtömeget elérő), egyben feltűnően világos *calidus* alfaj teljes mértékben vonulónak tekinthető, hiszen a zord tél elől Dél-Ázsiába és Afrika Szaharán túli területeire húzódik. Ez a remek megjelenésű madár elvértve hazánkban is távcső elé kerül.

A vándorsólyom a Föld leggyorsabb madara: képes akár 400 km/órával támadni. Ilyenkor persze nem aktívan repül, hanem szárnyait összezárva

zuhan. Ez egyben a vadászati taktikájának része, hiszen a kiszemelt zsákmány (amely hazai szinten leginkább galamb és seregély) nehezen tud kitérni egy ilyen sebességű vadász elől. Nem véletlen hát, hogy a csapatban mozgó madárfajok a legtöbb esetben nem előre menekülnek, hanem minél gyorsabban próbálnak a ragadozó pozíciója fölé kerülni, vagy más módon blokkolni a sebes támadást. Ha ez nem sikerül, akkor a vándorsólyom jó eséllyel prédájára hatalmas ütést mérve, már a levegőben eltöri annak gerincét. A latin *Falco* nemzetségnév is a *falx*, azaz sarló szóból származik, utalva e vadászok borotvaéles, görbe karmaira.

Jó élőhelyeken lévő területvitáknál akár együtt is távcső elé kerül a kerecsen- és a vándorsólyom. Persze a két nagy testű faj határviillongásai ritkán vezetnek komoly ütközethez (Kiskunság).

Fotó: Selmeczi Kovács Ádám

Az egykori turullal azonosított kerecsen (*Falco cherrug*) jóval kevésbé vérmes madár, hiszen, ha teheti, a földről zsákmányol. Pusztalako faj lévén legfontosabb hazai prédája az ürge, amelynek jelenkori állománycsökkenését ez az ikonikus ragadozó is megsínyli. A kerecseneket leginkább alföldi környezetben lehet megfigyelni; a Kárpát-medencében él európai állományának harmada.

A kis sólyom (*Falco columbarius*) tudományos nevével ellentétben nem a galambok, hanem a jóval kisebb méretű (a veréb és fűrj mérettartománya közé eső) madarak vámszedője. Az északi féltéke lakója, így egyaránt megtalálható Észak-Amerikában és Euráziában. Mivel a genetikai távolság a két kontinenscsoporton élő alak (jelesül az amerikai *columbarius* és az eurázsiai *aesalon* alfaj) között jelentős mértékű, ezért rendre felmerül a külön fajokká való szétválasztás.

Hazánkban ez a faj rendszeres téli vendég, s kis mérete ellenére nagy rémületet okoz a telelő énekesek, így verebek, sármányok, pintyek csoportjaiban. Kiváló, fordulékony röpte miatt méltó ellenfele a szintén jól repülő pacsirtáknak, de ebből adódóan az angolszász solymászok kedvelt vadászmadara is.

Leginkább alföldi környezetben figyelhető meg, a zárt erdőket teljes mértékben elkerüli. Vadászata során sokszor alkalmazza a tereptárgykövető stratégiát, azaz alacsonyan, de igen gyorsan, a tájban előforduló bokrok és kiemelkedések takarásában közelíti meg zsákmányát.

A sólyomkirály

A kóbor hajlamú vándorsólymok helyére is vannak pályázók. A skandináv területek vonuló vízimadarait a téli időszakban egy igencsak nagy testű rokon, az északi vagy régebbi, kifejező nevén vadászó sólyom (*Falco rusticolus*) nyugtalanítja – meglehetősen sikerrel.

Ez, a társai közül már méretével is kiemelkedő ragadozó egy szinte teljesen fehér színváltozatban is ismert. Cirkumpoláris elterjedésű, azaz Amerikában és Euráziában is a sarkkörön túli területek, a magas észak fészkelője, bár még költőhelyén is ritka.

Bármilyen nagy testű zsákmányt sikerrel pedz, a vándorsólyommal sokszor szembeszegülő ludak és gémekek sincsenek biztonságban tőle. Ha teheti, emlősöket, így például lemmingeket és nyulakat is megfog. Az északi madárszigetek (ahol ezrével költenek a tengeri fajok: lummák, lundák és alkák) állandó látogatója és sikeres vámszedője.

Európában alig 1000 párja él, ezek zöme Izlandon és Norvégiában fészkel. Legbiztosabban a téli időszakban a skandináv országokba látogató, elsősorban kóbor fiatal példányai nyújtanak feledhetetlen látványt a madarak iránt érdeklődő megfigyelők, fotósok számára.

Fotó: Ondrej Prosiccky / Shutterstock

A vándorsólyom a Föld leggyorsabb madara, de egy átlagos napon ritkán ad számot ezen képességéről. Vadászat közbeni zuhanása vagy aktív támadása a leglátványosabb, de leszálláskor faroktollaival ugyanúgy fékez, mint a legtöbb madár.

Fotó: Collins93 / Shutterstock

SÓLYOMSZEM

Már eleink is megfigyelték, hogy a ragadozó madarak látása igen fejlett. Nem véletlen, hogy a jó látású emberekre a sasszemű kifejezést használjuk, és ugye James Fenimore Cooper indiánregényeiben is feltűnik Súlyomszem...

A nappali ragadozó madarak, köztük a sólymok, látásélessége valóban kiemelkedő. Szemük felbontóképessége gyakorlatilag olyan, mint amikor az ember egy hatszoros nagyítású távcsőbe néz. Ennek köszönhetően a sólymok igazán sikeres vadá-

A KERECSENSÓLYMOT AZ EGYKORI TURULLAL AZONOSÍTOTTÁK.

szok. Könnyűszerrel mérik fel a még oly távoli potenciális prédát, s úgy veszik üldözőbe, hogy mire a kiszemelt áldozat észbe kap, már késő... Ráadásul a sólymok sok esetben (mivel akár élethosszig tartó párkapcsolatban állnak) párosan vadásznak. Ezt nemcsak a nagy testű vándorsólyomnál, hanem a régiesen törpesólyomnak is nevezett kis sólyom esetében is feljegyezték. Ilyenkor a kisebb testű him végzi a hajtást, a nagyobb méretű tojó pedig elkapja a felé terelt, fejvesztve menekülő áldozatot.

NYÁRI ELŐFORDULÓK

A sólymok kisebb testű, legalább részben rovarévró rokonai a vércsék. E kecses megjelenésű, de jellemzően kis testű, kompakt ragadozók elterjedt képviselője a vörös vércse (*Falco tinnunculus*). Sokszor ►

A vándorsólyom hazánkban még nem költ épületeken, holott más országokban ezt előszeretettel megteszi.

A magas tornyok kifejezetten vonzzák ezeket a remek ragadozókat (Chipiona, Spanyolország).

Fotó: Selmeczi Kovács Ádám

Bár a vörös vércse igen gyakran a levegőből kémlel kisemlősök után, a sikeres zsákmányolás reményében vártamadárként ülve is képes türelmesen várni a szerencsére (Kiskunság).

Fotó: Selmeczi Kovács Ádám

A kis sólyom hímje villámgyors ragadozó, de azért neki is szüksége van néha egy kis pihenőre. Persze ilyenkor is fáradhatatlanul kémleli a tájat; bármikor újra portyára ered (Salyan, Azerbajdzsán).

Fotó: Selmeczi Kovács Ádám

láthatók utak mentén, vagy bármely mezőgazdasági terület felett szitáló, máshogy mondva egy helyben „állva”, aktív szárccsapásokkal lebegő (furcsa, de szakmai berkekben elterjedt szóhasználat: függőgető) példányai. Különlegesen éles látásukkal képesek akár 18 méter magasból észrevenni egy 2 mm nagyságú rovarot.

Bár egyedei egész évben hazánkban tartózkodnak, részben váltják otthonterületüket.

A közeli rokon kék vércse (*Falco vespertinus*) valódi hosszú távú vonuló: csak késő tavasszal érkezik hazánkba, és nyár végén már megkezdí vonulását a Szaharától délre eső területekre. Ez a remek madár a Kárpát-medencétől a Bajkál-tóig húzóód füves pusztákat népesíti be; hazánkban az Alföld pusz-

A királynő kegyeltjei

Kizárólag a – David Attenborough által csak első édenkertnek nevezett – Földközi-tenger medencéjének tengeri szigetein fészkel a ritka Eleonóra-sólyom (*Falco eleonora*). Ez a kabasólyomhoz hasonló megjelenésű, de teljesen kormos, azaz sötét változatban is létező faj Európa legkésőbbben fészkelő madara. Mivel fiókáit a Mediterráneumon átvonuló apró énekesekkel táplálja, így csak a nyár derekán fog bele a költésbe.

Számos ragadozó tárol élelmet – korábban megfogott zsákmányból származó tetemeiket – a fészkében vagy annak közvetlen közelében. Az Eleonórák az egyetlenek, amelyek ezt élő madarakkal is megteszik: sziklarepedésekbe tömnek szárnyuktól és farkuktól megfosztott énekeseket, amelyeket csak később fogyasztanak el, illetve kínálnak fel a fiókáiknak.

A sólymok a téli időszakot Madagaszkár szigetén vészelik át, s csak későn érkeznek vissza a költőhelyeiket nyújtó sziklafalakhoz. Hazánkhoz legközelebb a dalmáciai Vis szigetén figyelhetők meg biztosan e kecses ragadozók, bár három ízben határainkon belül is felbukkantak eltévedt egyedei.

A faj nevét az egykori szárd királynőről, I. (Arboreai) Eleonóráról kapta. Ő lelkes sólymászként 1392-ben olyan törvényt hozott, amely megvédte e madarak fészkeit a kifosztástól. Ilyenformán ez – az amúgy igencsak előremutató hozzáállást tükröző – rendelkezés tekinthető a világ első természetvédelmi célú jogszabályának.

Fotó: Geza Farkas / Shutterstock

rokat és gyíkokat zsákmányol, ezért szintén vonuló madár, a telet Afrikában tölti.

A kabasólyom (*Falco subbuteo*) megjelenésében valódi sólyom, de karcsú termete miatt egyfajta „köztes alak” a nagy sólymok és a vércsék között. Hosszú szárnyainak köszönhetően rendkívül ügyes légi vadász, fordulékony röpte lehetővé teszi alkonyati vadászatainak denevérek és fecskék sikeres zsákmányolását is. Mivel jelentős mértékben fogyaszt rovarokat (első helyen szitakötőket), így szintén elvonul a Kárpát-medencéből. Afrikában telet, amelyet elég gyorsan képes elérni: egy műholdas nyomkövetőt kapott példány révén derült fény arra, hogy ez a madár két nap alatt több mint 1200 kilométert repült.

SELMECZI KOVÁCS ÁDÁM

tai erdeiben és mezővédő erdősávjaiban költ, ám – rokonaihoz hasonlóan – nem saját fészkekben. A legtöbb pár vetési varjú által épített fészkekben költ, a varjútelepekhez társulva. Persze ez csak úgy működhet, hogy a vércsék jóval később kezdik a költést, mint a varjak. Elsőrendű táplálékát különböző rovarok (jellemzően sáskák) jelentik, de gyíkokat, pockokat és meglepően sok kétéltűt is zsákmányol.

A kék vércse gyakran szitál (azaz egy helyben áll) a levegőben, ilyenkor méri be jellemzően nagy testű rovarokat jelentő zsákmányát (Hortobágy).

Fotó: Selmeczi Kovács Ádám

A VÁNDORSÓLYOM AKÁR 400 KM/ÓRA SEBESSÉGGEL IS KÉPES TÁMADNI.

A vörös vércséhez hasonló külzettel bíró, hazánkban ma már csak ritka vendégként ismert fehérkarmú vércse (*Falco naumanni*) egykor alföldi területeink szórványos fészkelője volt.

A hazai állomány eltűnése összefüggésbe hozható a faj egész Európára vonatkoztatható hanyatlásával. Kontinensünkön a mediterrán térségben, nagyrészt az emberi településeken költ. Telepes faj, jellemzően sziklaparkányokon, kőfülkékben vagy akár épületek zugaiban fészkel. Mivel főként rova-

Öreg tollazatú vándorsólyom fészkelőterületén. A lombos erdő nem segíti az örködést; a nyílt vidékek jelentik a vándorok igazi élőhelyét (Börzsöny).

Fotó: Selmeczi Kovács Ádám

